

САПЕГІ

АСОБЫ
КАР'ЕРЫ
МЛЕНТКІ

Зборнік навуковых артыкулаў

Нацыянальная акадэмія навук Беларусі
Інстытут гісторыі

САПЕГІ

АСОБЫ, КАР'ЕРЫ, МАЁНТКІ

*Зборнік
навуковых артыкулаў*

Мінск
Выдавец А. М. Янушкевіч
2018

ЗМЕСТ

Пералік скарачэнняў.....	5
--------------------------	---

АСОБЫ І КАР'ЕРЫ

Васіль Варонін (Мінск)

Іван Сямёнавіч і Іван Багданавіч Сапегі: дзве кар'еры на фоне эпохі	9
---	---

Andrzej Zakrzewski (Warszawa)

Sapiehowie — prawodawcy	16
-------------------------------	----

Анастасія Скеп'ян (Мінск)

Ураднікі і дваране Льва Сапегі ў 80-х гг. XVI — пачатку XVII ст.	25
---	----

Уладзімір Падалінскі (Мінск)

«За залецаньемь ихъ милости панов вradниковъ земськихъ

и шляхты повету Витебского учиниломъ...»:

палітычныя адносіны шляхты Віцебскага павета

з ваяводам Мікалаем Паўлавічам Сапегам (1588—1599 гг.)	49
--	----

Віталь Галубовіч (Гродна)

Эпізод з жыцця магната: з нагоды адной прамовы

Казіміра Лявона Сапегі ў 1641 г.	69
---------------------------------------	----

Mirosław Nagielski (Warszawa)

Sapiehowie w armii koronnej w dobie panowania Jana Kazimierza Wazy	87
--	----

Konrad Bobiatyński (Warszawa)

Walka Sapiehowów o odzyskanie wpływów

w armii litewskiej w latach 1666—1683	103
---	-----

Елена Филатова (Минск)

Франтишек Сапега	115
------------------------	-----

<i>Рамуне Шмигельскіте-Стукене (Вільнюс)</i> Канцлер Александр Михал Сапега — маршалок генеральной конфедерации Великого Княжества Литовского (1792—1793 гг.)	121
<i>Andrzej Strojnowski (Częstochowa)</i> Meandry kariery Kazimierza Nestora Sapiehy	142
<i>Дзяніс Лісейчыкаў (Мінск)</i> Сапегі як патроны ўніяцкай царквы ў Вялікім Княстве Літоўскім у канцы XVII — XVIII ст. (паводле матэрыялаў генеральных візітацый) ...	159

МАЁНТКІ

<i>Мікола Волкаў (Мінск)</i> Быхаў у першай палове XVII ст.	167
<i>Дзмітрый Віцько (Мінск)</i> Канфлікт паміж Сапегамі і Пацеямі за Дубровенскае графства ў канцы XVII — пачатку XVIII ст.	194
<i>Валянцін Голубеў (Мінск)</i> Старонкі з гісторыі маёнтка Ружаны XVII—XVIII ст.	220

АРХІВАЛІ

<i>Алег Дзярновіч (Мінск)</i> Віцебскі ваявода Іван Багданавіч Сапега і прававая рэгуляцыя гандлю з Рыгай падчас дзесяцігадовай вайны 1512—1522 гг.	243
<i>Jarosław Zawadzki (Warszawa)</i> Dokumenty Sapiechów przechowywane w dziale X Warszawskiego Archiwum Radziwiłłów	255
<i>Сяргей Рыбчонак (Мінск)</i> Рээстр дакументаў архіва канцлера Яна Фрыдэрыка Сапегі за 1758 г.	271
<i>Mariusz Sawicki (Opole)</i> Korespondencja Aleksandry z Czartoryskich Sapieżyny z lat 1755—1761 w zbiorach Biblioteki Polskiej w Paryżu	289
<i>Аляксей Шаланда (Мінск)</i> Новыя знаходкі гербавых пячатак Сапегаў XVI—XVII стст.	303
Спіс аўтараў	317

Алег Дзярновіч (Мінск)

ВІЦЕБСКІ ВАЯВОДА
ІВАН БАГДАНАВІЧ САПЕГА І ПРАВАВАЯ
РЭГУЛЯЦЫЯ ГАНДЛЮ З РЫГАЙ
ПАДЧАС ДЗЕСЯЦІГАДОВАЙ ВАЙНЫ
1512–1522 гг.

Маштабныя падзеі канкурэнцыі, супрацьстаяння, гандлю і супрацоўніцтва, якія адбываліся ў рэгіёне Балтыйскага мора ў XVI ст., мелі таксама асабістае вымярэнне і персанальны ўдзел, што прачытваецца ў пісьмовых крыніцах. Адзін з эпизодаў Дзесяцігадовай вайны 1512–1522 гг. паміж ВКЛ і Маскоўскай дзяржавай непасрэдна звязаны з родам Сапегаў і адлюстраваны дакументам зносін паміж Віцебскам і Рыжскай гарадской радай. Гэта ліст-пасланне віцебскага ваяводы і гаспадарскага маршалка Івана Багданавіча Сапегі «бурмістрам і радцам Рыжскім» з падзякай за вяртанне з Рыгі віцебскага мешчаніна, які насуперак забаронам прадаваў непрыяцелю «панцыры»¹. Ліст захоўваўся ў Архіве Рыжскага магістрата і ў XVI–XVII стст. уваходзіў у склад аўтаномнага аддзела «Ruthenica», у якім адкладаліся дакументы па зносінах з вялікімі князямі літоўскімі і падуладнымі ім гарадамі (Смаленск, Полацк, Віцебск)².

Пасланне віцебскага ваяводы ілюструе такую важную з’яву ваенна-палітычных адносін на зыходзе Сярэднявечча і пачатку Новага часу, як увядзенне эмбарга на зброю і тавары ваеннага прызначэн-

¹ LVVA. F. 673. Apr. 4. K. 19. № 62.

² Иванов А. С. «Moscovitica — Ruthenica» в Латвийском государственном историческом архиве: история формирования комплекса, состав и введение в научный оборот // Древняя Русь. Вопросы медиевистики. 2004. № 3. С. 49–50.

ня. Менавіта ў канцы XV — пачатку XVI ст. цэнтральныя ўлады розных дзяржаў нашага рэгіёна Еўропы пачынаюць сістэматычна, як мэтанакіраваную палітыку выкарыстоўваць гандлёвую блакаду ці яе элементы супраць сваіх непрыяцеляў. Так, на працягу 20 гадоў (1494—1514) у ВКЛ існавала забарона на вываз у Маскву каштоўных металаў³. Каля 1498 г. Іван III забараніў імпарт у сваю краіну солі з Лівоніі, што наносіла значныя страты купцам балтыйскіх гарадоў⁴. У адказ у лівонскіх гарадах была ўведзена забарона на продаж у Расію зброі і матэрыялаў ваеннага прызначэння (гармат, пораху, салетры і інш.), металаў, коней⁵. 25 чэрвеня 1509 г. лівонскі магістр Вальтэр фон Плетэнберг яшчэ раз пацвердзіў забарону экспарту ў Расію каляровых металаў (медзі, волава, свінцу, у тым ліку ў выглядзе катлоў і дроту)⁶. Перыяд вайны 1512—1522 гг. адзначаны такой з’яваю, як капёрства. Каперы былі прыватнымі асобамі, якія мелі караблі і атрымлівалі дазвол ад дзяржавы нападаць на яе праціўнікаў. З ініцыятывы караля і вялікага князя Жыгімонта гданьскія каперы ў 1519 г. арганізаваліся і пачалі нападаць на гандлёвыя караблі, якія ажыццяўлялі гандаль з Расіяй⁷. Праз гэта ў пачатку 1520-х гг. віцэ-князь Лівоніі мог прадаваць панцыры, парушаючы законы сваёй краіны, а таксама Лівоніі, толькі расійскім купцам.

У сваю чаргу, падуладныя вялікаму князю маскоўскаму купцы імкнуліся абысці забароны. 24 студзеня 1519 г. бурмістр Нарвы Фрэдэрык Корф паведамляў, што расіяне набываюць металы ды тай-

³ Хорошкевич А. Л. Русское государство в системе международных отношений конца XV — начала XVI в. М., 1980. С. 144.

⁴ Тамсама. С. 154.

⁵ Liv-, Est- und Curländisches Urkundenbuch / Begründet von F. G. v. Bunge, im Auftrage der baltischen Ritterschaften und Städte fortgesetzt von Hermann Hildebrand, Philipp Schwartz und Leonid Arbusow. Riga; Moskau, 1900. 2 Abteilung. Bd. 1: 1494, Ende Mai — 1500 / Herausg. von Leonid Arbusow. № 741, 742 (ліст Дэрпта да Рэвеля і Рыгі); № 872 (ліст Плетэнберга Рэвелю ад 26.10.1499); Akten und Recesse der livländischen Ständetage. Riga, 1938. Bd. III. № 12, § 63, 65 (рэцэс ландтага ад 09—12.09.1499); Казакова Н. А. Русско-ливонские и русско-ганзейские отношения. Конец XIV — начало XVI в. Л., 1975. С. 212—213, 229.

⁶ Liv-, Est- und Curländisches Urkundenbuch. 2 Abteilung. Bd. 3: 1505—1510 / Herausg. von L. Arbusow. S. 477, № 657.

⁷ Русско-ливонские акты / Собранные К. Е. Наперским. Изданы Археографическою комиссиею. СПб., 1868. С. 329, 345; Хорошкевич А. Л. Русское государство в системе международных отношений. С. 162—164.

на запіхваюць іх у бачонкі; купляюць таксама шведскія катлы⁸. Тады ж Ганс Вітэ ўбачыў, як у Ноўгарадзе ўзважваюць паўтара ласты свінцу, і палічыў патрэбным паведаміць пра гэта ў Лівонію⁹. Прыблізна гэтым жа часам, у 1514—1519 гг., у Нарве ў івангародцаў Б. Ноценскага і Л. Малскага былі канфіскаваныя 3 беркаўцы свінцу і 3 панцыры, набытыя імі ў Таліне (Рэвелі)¹⁰. Вось як гэта выглядае ў інтэрпрэтацыі намесніка Івангорада князя Аляксандра Андрэвіча Растоўскага, які пісаў да гарадской Рады Рэвеля: «Да биль мнѣ челомъ тотъ же Бориско Нотенской да складникъ его Левка Малской, а сказывають, что у нихъ отняли в Ругодиве (Нарве. — *А. Дз.*) князь Ругодівъской и посадники товару свинцу три берковска да трі пансыри. И язъ о томъ товару к Ругодівскому князю и к посадникомъ посылалъ, и Ругодівской князь и посадники ответъ учініли: скажі намъ того, у кого тотъ свинець куплень? И тотъ Бориско скажетъ, у кого тотъ свинець куплень, и вы бы царя государя всеа Руси великого князя купцемъ управу учініли по крѣсному целованью и по перемирнымъ грамотамъ безволокидно, а взятое бы естя велели отдати»¹¹.

Рыжскі бурмістр і каралеўскі бургграф Франц Ніенштэдэ (Franz Nyenstede, Neustedt, Nyenstedt, Nystedt, Nyenstädt, Neustädt, Neustedt, 1540—1622?)¹² у сваёй «Лівонскай хроніцы» апісваў эпізод з дорпацкім падмайстрам Гансам Ферынгам, які таемна перапрадаў некалькі «панцыраў» з Лівоніі ў Маскву і за гэта быў выгнаны са свайго краю, «і ён ужо ўсё сваё жыццё не адважваўся паказацца ў гэтай краіне і мусіў памерці ў Расіі»¹³. Ф. Ніенштэдэ адзначае, што

⁸ Die Reesse und andere Akten der Hansetage. 3 Abteilung: von 1477—1530 (далее — Hanserecesse 3). Bd. VII. Leipzig, 1905. S. 357. № 157. § 38; Хорошкевич А. Л. Значение экономических связей с Прибалтикой для развития северо-западных русских городов в конце XV — начале XVI в. // Экономические связи Прибалтики с Россией. Сб. ст. Рига, 1968. С. 29.

⁹ Hanserecesse 3. Bd. VII. S. 357. № 157. § 38.

¹⁰ Хорошкевич А. Л. Значение экономических связей с Прибалтикой для развития северо-западных русских городов в конце XV — начале XVI в. С. 29.

¹¹ РИБ. Т. XV. СПб., 1894. Стб. 49—50, № 28.

¹² Allgemeine Deutsche Biographie. Leipzig, 1887. Bd. 24: van Noort — Ovelacker. S. 70—74 [Elektronische Ressource]. Zugriffsmodus: <https://www.deutsche-biographie.de/sfz72639.html#adbcontent>.

¹³ Ливонская летопись Франца Ниенштедта // Сб. материалов и ст. по истории Прибалтийского края. Рига, 1880. Т. III. С. 362—363.

з Лівоніі нельга было пастаўляць у Расію хлеб (хіба толькі з асаблівага дазволу дорпацкага біскупа) і ніякую ваенную амуніцыю (латы, порах, метал).

Такім чынам, выпадак з віцебскім мешчанінам не быў выключным і адзінаковым. Супярэчнасці паміж дзяржавамі ды абмежавальная палітыка ўлад прыводзілі да ўзнікнення кантрабанднага гандлю, і заўжды знаходзіліся ахвотныя падзарабіць на складанасцях.

Практыка афіцыйнай забароны паставак ваенназначных тавараў у непрыяцельскія краіны набыла таксама заканадаўчае афармленне ў Статутах ВКЛ. Адпаведны артыкул «О невывоженью приправъ военныхъ до земли непрительское» (раздз. 3, арт. 41) быў уведзены ў II Статут ВКЛ 1566 г.¹⁴ У III Статуце ВКЛ 1588 г. адпаведны артыкул меў назву «О выложение приправъ военньных(ъ) и всякого железа до земли непрительское» (раздз. 3, арт. 48): «Уставуемъ и вечными часы то мети хотимъ, постерегаючи того, абы зо всихъ земель пан(ъ)ства нашего Великого Князства Литовьского яко жидове, татарове, купцы, такъ и вси подданые наши которого кольвекъ стану явне и таемне всякихъ броней, железа, ручниц(ъ), косъ, ножовъ, стрель и всякого иного наряду военъного не выпускали и послом не продавали, с чого бы непритель силитисе могъ. А хто бы се того смель важити над(ъ) тое росказанье и уставу нашу, тотъ ничимъ инымъ, одно горломъ каранъ быти маеть, а товары и вся маетность его маеть быти до скарбу нашего взята. А того с пильностью на всихъ замкахъ украиньныхъ старостове и вси врьдники наши постерегати мають. А то се розумети маеть во впокою и подь непокоемъ»¹⁵. За выключэннем невялікіх арфаграфічных адрозненняў ды назвы тэксты гэтых артыкулаў у Статутах ВКЛ 1566 і 1588 гг. супадаюць. Як бачым, парушэнне забароны каралася вельмі жорстка — стратай жыцця, і правіла гэтае мусіла дзейнічаць як у ваенны, так і ў мірны час.

Што чакала «нашага» віцяблянiна пасля прымусовага вяртання яго на радзіму? Падобна, таксама смяротнае пакаранне. Але чаму для віцебскага ваяводы такім важным было разгледзець справу ды пака-

¹⁴ Статут Вялікага княства Літоўскага 1566 году / Т. І. Доўнар, У. М. Сатолін, Я. А. Юхо. Мінск, 2003. С. 96.

¹⁵ Статут Вялікага княства Літоўскага 1588: Тэксты. Даведнік. Каментарыі. Мінск, 1989. С. 136–137.

раць вінаватага віцябляніна менавіта ў Віцебску? Бо гэтага патрабаваў Віцебскі земскі прывілей. Вялікі князь гарантаваў разгляд усіх крымінальных спраў віцяблян менавіта ў іхным месце: «Такежь который оть насилия жаловати будеть намь видблянинь на видблянина жь прихавь вь Литву и безь истца, намь на него децкога з Литвы не слати, давати ему намь листь къ нашому воеводе, хотябы о смертной вине, а ему (ваяводзе. — *А. Дз.*) судити по целованью нашимь судомь досмотрети права (зь) князи и бояры и мещаны, а осудивши его казнити вь Витебску по ихь праву»¹⁶.

Цяпер варта высветліць, што мелася на ўвазе пад «панцырамі», якія нелегальна пастаўляліся. У Вялікім Княстве Літоўскім пад гэтаю назваю быў вядомы кальчужны даспех, ці папросту кальчуга¹⁷. Этымалагічна тэрмін паходзіць ад нямецкага слова «Panzer»; такі даспех згадваецца ў крыніцах таксама пад лацінскім назовам «logica». Даследчыкі адзначаюць, што з 20-х гг. XVI ст. панцыр выступае як асноўны від даспехаў. Першы Статут ВКЛ 1529 г. вызначаў панцыр як статутны мінімум ва ўзбраенні ўсіх апалчэнняў паспалітага рушэння ВКЛ: «...пахолка на добром кони... а на нем бы панцэр, прилбыца, а корд, павезка, а древце с прапорцом»¹⁸. Уласна тэрмін «кальчуга» пашыраецца ў ВКЛ, а таксама ў Польшчы і Расіі даволі позна — у другой палове XVI ст.¹⁹

Як можна датаваць наш дакумент? Ліст утрымлівае з даты толькі месяц і дзень — 29 верасня; год адсутнічае, што часта бывала ў сярэднявечным справаводстве. Першым з даследчыкаў датаванне дакумента па гадах зрабіў, падобна, Герман Гільдэбранд (Hermann Christian Hildebrand, 1843–1890), які ў 1882 г. стаў архіварыусам го-

¹⁶ Сапунов А. П. Витебская старина. Т. 1. Витебск, 1883. № 16. С. 36.

¹⁷ Гл. падрабязней: Бохан Ю. М. Узбраенне войска ВКЛ другой паловы XIV — канца XVI ст. Мінск, 2002. С. 76–84; Бохан Ю. Зброя Вялікага княства Літоўскага 1385–1576. Мінск, 2003. С. 22–24. Між іншым, «Гістарычны слоўнік беларускай мовы» не раскрывае значэнне тэрміна: Гістарычны слоўнік беларускай мовы. Вып. 23. Мінск, 2003. С. 438.

¹⁸ Pirmasis Lietuvos Statutas = Первый Литовский Статут: Tekstai senaja baltarusių, lotynų ir senaja lenkų kalbomis / S. Lazutka, I. Valikonytė, E. Gudavičius. Vilnius, 1983. P. 90.

¹⁹ Swaryczewski A. Płatnierze krakowscy. Kraków, 1987. S. 73; Кирпичников А. Н. Военное дело на Руси в XIII–XV вв. Л., 1976. С. 41.

рада Рыгі²⁰. Г. Гільдэбранд зрабіў анатацыю дакумента, якая была ўнесена ў архіўны вопіс, дзе значыцца і сёння:

«Iwan Bogdanowitsch Sapieha, koeniglicher Marschal und Wojewode von Witebsk an Riga: dankt, dass er den Witebsker Buerger, der den Verboten zuwider Panzer ins Feindesland verkauft habe, ihm gefangen zugesandt habe, bittet, sich den Witebskern geneigt zu erzeigen und dejenigen, wekhe sich vergingen, ihm zur Bestrafung zuzusenden.

Witebsk, [1508–1517] September 29. R.

Orig. Pap. mit Spurendes briefschl. Siegels».

Адкуль Гільдэбранд мог узяць дату [1508–1517]? Супастаўленне гадоў дзейнасці віцебскіх ваявод паказвае, што рыжскі архіварыус абапіраўся на біяграфічныя звесткі ваяводы Івана Сямёнавіча Сапегі. Вось як выглядае службовая кар’ера гэтага прадстаўніка слыннага роду.

Сапега Іван (Івашка Сапежыч, Ян) Сямёнавіч герба «Ліс» (каля 1450–04.12.1517) — пісар, сакратар гаспадарскі (1488), намеснік браслаўскі і жыжмарскі (1500), канцлер двара вялікай княгіні Алены (1501), маршалак гаспадарскі (1504–1517), сакратар найвышэйшы гаспадарскі / *supremus secretarius MDL* (1504–1517; першы з уряднікаў ВКЛ меў такі тытул), ваявода віцебскі (1511), ваявода падляшскі (1514)²¹.

Як бачым, гады маршалкоўства (1504–1517) Івана Сямёнавіча дазволілі Гільдэбранду акрэсліць апошнюю дату дакумента 1517 г.

²⁰ Гл. падрабязней: Дзярновіч А. І. «...in nostra Livonia». Дакументальныя крыніцы па гісторыі палітычных адносін паміж Вялікім Княствам Літоўскім і Лівоніяй у канцы XV — першай палове XVI ст.: сістэматызацыя і актывы аналіз / Ін-т гісторыі НАН Беларусі. Т. І. Мінск, 2003. С. 142–143.

²¹ UC DL. № 539, 888, 1446. S. 237; Michalewiczowa M. Sapieha Iwan // PSB. T. XXXIV. Wrocław; Warszawa; Kraków, 1992–1993. S. 613–618; Wolff J. Senatorowie i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego 1386–1795. Kraków, 1885. S. 42, 255–256, 262–263, 313–314; Kodeks dyplomatyczny katedry i diecezji wileńskiej / wyd. J. Fijałek, W. Semkowicz. T. I. Z. 1. Kraków, 1932. S. 695; Полоцкие грамоты XIII — начала XVI вв. / Сост. А. Л. Хорошкевич. Вып. III. М., 1980. С. 17; Michalewiczowa M. Iwan (Iwaszko, Jan) [Siemionowicz Sapieha] // Dom Sapieżyński / oprac. Eustachy Sapieha. Warszawa, 1995. S. 132–140; Груша А. І. Службовы склад і структура канцелярыі Вялікага Княства Літоўскага 40-х гадоў XV — першай паловы XVI ст. // *Metriciana: Даследаванні і матэрыялы Метрыкі Вялікага Княства Літоўскага*. Т. І. Мінск, 2001. С. 14–17, 25, 27–28; ЭГБ. Т. 6. Ч. 1. Мінск, 2003. С. 224.

Але адкуль узялася першая дата — 1508 г.? Відавочна, гэта адсылка да вайны 1507–1508 гг. паміж Вялікім Княствам Літоўскім і Вялікім Княствам Маскоўскім, бо ў тэксе выразна гучыць тэма непрыяцеля як для караля і вялікага князя Жыгімонта, так і для Рыгі ды ўсёй Лівоніі.

Але ж у тэксе ліста дакладна названа імя эмітэнта, ад якога афіцыйна выдаваўся дакумент, — Іван Багданавіч Сапега, пляменнік Івана Сямёнавіча. Гады жыцця і службовай кар’еры Івана Багданавіча наступныя.

Сапега Іван Багданавіч герба «Ліс» (каля 1480–1546) — староста (намеснік) браньскі (1505), пісар ці сакратар (гаспадарскі, «рускі») (1507–1516), гараднічы троеці (а. 1515), маршалак гаспадарскі (1515–1541), ваявода віцебскі (1520–1528), ваявода падляшскі (1529 — а. 03.08.1541), староста дарагічынскі (1529 — а. 03.08.1541, 25.04.1542–1546)²².

Прыведзеныя звесткі сведчаць, што перыяд, калі Іван Багданавіч меў урады віцебскага ваяводы і гаспадарскага маршалка, прыпадаюць на 1520–1528 гг. і, значыць, датаванне дакумента не можа выходзіць за гэтыя межы.

Яшчэ больш звязіць датаванне дапамагае ўлік фактаў ваенна-палітычнай гісторыі. Храналагічна з акрэсленым вышэй перыядам стасуецца вайна 1512–1522 гг. паміж Вялікім Княствам Літоўскім і Вялікім Княствам Маскоўскім. Апошняя мілітарная акцыя вайны быў якраз паход расійскіх войскаў на Полацк і Віцебск у лютым 1520 г. І хоць ваенныя дзеянні паміж дзяржавамі спыніліся летам 1520 г. пасля місіі пасольства ВКЛ у Маскве, але «Вялікае пасольства» на чале з полацкім ваяводаю Пятром Кішкам прыбыло ў Маскву толькі ў жніўні 1522 г., пасля чаго 14 верасня было афіцыйна заклю-

²² UCDL. № 552, 909. S. 237; Urzędnicy podlascy XIV–XVIII wieku. Spisy / Oprac. E. Dubas-Urwanowicz, Wł. Jarmolik, M. Kulecki, J. Urwanowicz // Urzędnicy dawnej Rzeczypospolitej XII–XVIII wieku. Spisy / Pod red. A. Gąsiorowskiego. T. VIII. Kórnik, 1994. № 319, 642, 1380. S. 189; Michalewiczowa M. Sapieha Iwan Bohdanowicz // PSB. T. XXXIV. S. 618–621; АЮЗР. Т. I. СПб., 1861. № 96. С. 82; Wolff J. Senatorowie i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego. S. 260; Boniecki A. Poczet rodów w Wielkim Księstwie Litewskim w XV i XVI wieku. Warszawa, 1887. S. XXVI; Груша А. І. Службовы склад і структура канцелярыі Вялікага Княства Літоўскага 40-х гадоў XV — першай паловы XVI ст. С. 32–33; ЭГБ. Т. 6. Ч. 1. С. 224.

чана перамер'е на 5 гадоў. Калі ўлічыць, што Іван Багданавіч Сапега атрымаў урад віцебскага ваяводы ў 1520 г., а стан вайны дэ-юрэ захоўваўся па 1522 г., то робіцца відавочным, што менавіта ў прамежак 1520–1522 гг. можа ўкладацца датаванне дакумента.

Прынцыпы публікацыі дакумента

У аснову перадачы тэксту дакумента пакладзены прынцып палітарнай яго перадачы. Пры гэтым публікатар імкнуўся да дакладнай перадачы літар арыгінальнага тэксту, прытрымліваючыся прынцыпу аўтэнтычнасці — перадачы ўсіх кірылічных літар, што прысутнічаюць у тэксце, у тым ліку і не ўжываных цяпер. Такім чынам, тэкст выдаецца без купюр і адвольных дапаўненняў, арфаграфія тэксту захоўваецца, словы не скарачаюцца.

Тэкст крыніцы падзелены на словы, сказы і абзацы паводле прынцыпу тэматычнай і граматычнай закончанасці раздзелаў і ў адпаведнасці з фармулярам. Знакі пунктуацыі расстаўлены ў адпаведнасці з сучаснымі правіламі. Прапушчаныя літары ў скарачэннях пад цітламі раскрываюцца з улікам асаблівасцей правапісу старабеларускай мовы. Адноўленыя ў скарачэннях літары падаюцца ў круглых дужках (). Літары ъ (ёр) і ь (ер) захаваны паўсюль, але пры раскрыцці скарачэнняў не аднаўляюцца. Вынасныя літары і склады ўстаўлены ў радок і перададзены курсівам. Значок «*», які ў тэксце пасля галоснай у сярэдзіне і на канцы слова паслядоўна ўжываецца для пазначэння гука «j» і пішацца над радком, перадаецца курсіўнай літарай j. Лічбы, якія пазначаны літарамі кірылічнага алфавіта, перадаюцца арабскімі лічбамі. Геаграфічныя элементы тытула пішуцца з вялікай літары, бо ўвесь тытул носіць строга афіцыйны характар. Канец радка пазначаны адной вертыкальнай рыскай «|», канец аркуша пазначаецца дзвюма вертыкальнымі рыскамі «||».

[1520–1522], верасня 29. Віцебск — ліст-пасланне ваяводы віцебскага і маршалка гаспадарскага Івана Багданавіча Сапегі да рыжскай гарадской рады з падзякай за вяртанне з Рыгі віцебскага мешчаніна, які насуперак забаронам прадаваў непрыяцелю кальчугі («панцири»).

Арыгінал: Latvijas Valsts Vēstures Arhīvs, Rīga (Дзяржаўны гістарычны архіў Латвіі, Рыга). F. 673, 4. Apr. 19. K., № 62.

Публікацыя (лінгвістычны варыянт): Віцебска-Рыжскія акты XIII–XVII ст.: Дагаворы і службовая карэспандэнцыя паміж органамі кіравання горада Віцебска і ганзейскага горада Рыгі (з былога комплексу *Ruthenica* Дзяржаўнага гістарычнага архіва Латвіі) / Падрыхтаваў А. Дзярновіч. Вып. I: Дакум. гаспадарча-гандлёвыя, XV–XVI ст. Мінск, 2005. С. 27–28.

Арк. 2.

Вельможным и шпатрыным паном, паном и приѣтелем моим милым, паном бурмистром | и радцам мѣста Ризского, *от* Ивана Богдановича Сопѣги, воеводы Витебского маршалка г(о)с(по)д(а)рѣ Корола и Великого кн(я)зѣ его м(и)л(о)сти Жикгимонта, | поклон, и приѣзнь, и здорови, и щастьи, и всего доброго розмножени вашое | м(и)л(о)сти, приѣтелей моих милых рад бых на кождый [ч]ась слышал. Такжеж што | ваша м(и)л(о)сть писали до насъ, иж мѣщанин г(о)с(по)д(а)ра нашего Корола и Великого кн(я)зѣ его м(и)л(о)сти витебский, мимо заповедь в землю неприѣтелскую панцири | продавал и ваша м(и)л(о)сть его поймавши до насъ прислали. Ино мы | вашей млсти за то велико дакуем и хотим тую приѣзнь вашей млсти теж | *отдавати*, в чом сѣ колвек вашей м(и)л(о)сти к нам зда²³. И наперед жедаю вашое м(и)л(о)сти, | жебы ваша м(и)л(о)сть рачили до людей г(о)с(по)д(а)ра нашего витебских ласкавы быт, и ни | в чом бы ваша м(и)л(о)сть не допущали кривдѣ дѣлати. А естли бы который провинуил, ваша бы м(и)л(о)сть рачили, поймавши, до насъ слати. Мы их водлуге | науки г(о)с(по)д(а)ра нашего будем карати²⁴. А с тым вашое м(и)л(о)сти приѣтели | моих ласце сѣ поручам²⁵. П(и)сан з Витебску сен(тября) 29 | д(е)нь. ||

²³ Так у гэксце.

²⁴ Далей водступ у радку.

²⁵ Далей водступ у радку.

Арк. 2 адв. (адварот ліста)

Вельможным и опатрыным паном паном и приятелем моим милым пану воиту, и паном бұрмистром, и радцам мѣста Ризского. |

Палеаграфічныя каментары (знешнія прыкметы рукапісу)

Арыгінал выдаўцы — А.

Папера. Памеры: 20,7 × 27,8 × 20,7 × 28.

Палі асноўнага тэксту: верхняе 2,9–3; правае 1,1–1,5; левае 2,5–2,6.

Карычневы атрамант.

Скорапіс. Письмо выразнае. Націск моцны. Для перадачы **е** выкарыстоўваюцца літары **є** (найчасцей), **ѣ** і **є** (заўжды напачатку слова); **я** — літары **а** (пасля зычных) і **ѧ** (пасля галосных); **у** — літары **у** і **ү** (без выразнага размежавання розніцы ва ўжыванні); **о** — літары **о** і **ω** (заўжды ў пачатку слова). Асаблівасць графіка-арфаграфічнай сістэмы мовы дакумента — вельмі актыўнае ўжыванне надрадковых знакаў. Над галоснымі і зычнымі сустракаюцца знак $\wedge$ і $\prime$; над галоснымі — націскі $\acute{}$ (оксія) і $\grave{}$ (варыя). Паэрык перадаецца праз знак $\prime$ ды вельмі дакладна пазначае **й**.

Вадзяны знак: «Галава быка са змяй» (з галавы быка вырастае дрэва, якое абвівае змяя)²⁶. 6 панцюзо.

Цяпер захоўваецца як адзін аркуш, раней складаўся ў 40 сектараў (7 згібаў па гарызанталі і 4 па вертыкалі) (схема 1). Забруджаны сектары С2–Н2 і С3–Н3, на якіх размешчаны інскрыпцыя (С3–Н3) і архіўная памета XVII–XVIII стст. (С2–Н2). Забруджанае поле пазначае, як складаўся канверт ліста.

Схема. Выгляд са знешняга боку ліста — арк. 2в

A1	A2	A3	A4	A5
B1	B2	B3	B4	B5
C1	C2	C3	C4	C5

²⁶ Блізкія тыпы: Laucevičius E. Popierius Lietuvoje XV–XVIII a. Vilnius, 1967. Atlasas. P. 204, № 1447; P. 207, № 1462; P. 209, № 1475 (канец XV — першая чвэрць XVI ст.); Філіграні архіўных дакументаў Беларусі XVI — пачатку XX ст. / склад. В. С. Пазднякоў. Мінск, 2013. С. 112–113, № 77–79 (пач. XVI ст.); Полоцкіе грамоты XIII — начала XVI века. Т. 1. М., 2015. С. 692–693, № 44, 49–50 (канец XV — першая чвэрць XVI ст.).

D1	D2	D3	D4	D5
E1	E2	E3	E4	E5
F1	F2	F3	F4	F5
G1	G2	G3	G4	G5
H1	H2	H3	H4	H5

Маюцца 6 гарызантальных надрэзаў паперы (даўжыня 0,5) — чатыры на лініях згібаў сектараў A2/B2, A5/B5, C2/B2, C5/B5; два ў сектарах F2 і F5.

На знешнім баку ліста (арк. 2v) каля зрэзаў аркуша, адпаведна ў сектары E1 і на згібе сектараў D5/E5, захаваліся сляды прыкладной васкавой пячаткі зялёнага колеру, якая выконвала змацавальныя функцыі канверта.

У згібе сектараў D2/E2 атрамантавая пячатка бэзавага колеру (пячатка Рыжскага гарадскога гістарычнага архіва, 1920-я гг.): RĪGAS PILSĒTAS VĒSTURISKAIS ARCHĪVS.

Паметкі і надпісы:

Арк. 2v.

У сектарах C3–H3 вертыкальна зверху ўніз (180°), выкананы піс-цом ліста адрас (XVI ст.).

У сектарах C2–H2 вертыкальна зверху ўніз архіўная паметка XVI–XVII стст. на нямецкай мове, выканана больш цёмным атрамантам, чым асноўны тэкст: *Gerr Iwan Sapieha Wittebsker wojeiwod <...> 29 Septembris.*

Архіўныя паметкі XX ст. зроблены алоўкам.

Бок, дзе знаходзіцца тэкст, пранумараваны ўверсе справа алоўкам: 2; правей: *Sept. 29 | 1508–17*; злева ўверсе паметка: Сод. Н. Н; пасярэдзіне ўверсе: 76.

Адварот ліста: у верхнім левым куце (арк. 2v): 2 о. р; у ніжнім правым: К. 19 | 62.

Арк. 1 (вокладка).

Надпіс, зроблены Г. Гільдэбрандам: «Iwan Bogdanowitsch Sapieha, koeniglicher Marschal und Wojewode von Witebsk an Riga: dankt, dass er den Witebsker Buerger, der den Verboten zuwider Panzer ins Feindesland verkauft habe, ihm gefangen zugesandt habe, bittet, sich den Witebskern geneigt zu erzeigen und dejenigen, wekhe sich vergingen, ihm zur

Bestrafung zuzusenden. Witebsk, [1508–1517] September 29. R. Orig. Pap. mit Spurendes briefschl. Siegels».

Аркуш выкарыстання дакумента:

12.12.1964 Хорошкевич («скопирован»);

04.05.1966 А. Пемнининов (?) («просмотр»);

13.06.1967 Хорошкевич («сверка копии»);

11.01.1971 неразборлива («просмотр»);

21.09.1985 Ed. Румše («просмотрел»);

27.02.2006 Варонін В. А. («зверка»);

17.05.2007 А. Dziarnovič («izraksts»).